

מעגלי המשנה

נושא י'

שמיטה, פרובול והקהל

ישיבת אמי" אלירז פ"ת

אלאסף שובל

נושא י'

שמיטה, פרוזבול והקהל

תלמידים יקרים!

בנושא שלפנינו נעסוק במשניות מ'סדר זרעים', מתוך מסכת שביעית (פרק ח משניות ב-ג, י, פרק י משניות א-ד, ח-ט) העוסקות במצוות שמיטה ותקנת פרוזבול. ובמשנה מ'סדר נשים' מתוך מסכת סוטה (פרק ז משנה ח) העוסקת במצוות הקהל. הנושאים ביחידת לימוד יעסקו בקדושת פירות שביעית, שמיטת כספים ופרוזבול ומצוות הקהל.

במצוות השמיטה אנו מצווים במספר מצוות:

ויקרא כה א-ז

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נדריך לא תבצר שבת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל:

א. **שביתה ממלאכות חקלאיות**: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה – "שנת שבתון יהיה לארץ" (ויקרא כה ד-ד). גבולות הארץ לעניין שמיטה תלויים בפריסת ההתיישבות של עם ישראל [בנושא זה לא נעסוק].

מלאכות האסורות מהתורה בשנת השמיטה:

2 מלאכות בשדה ו-2 מלאכות בכרם

ב. **קדושת פירות שביעית**: מותר לאכול את הפירות שגדלו בשנת השמיטה (הרמב"ן כתב שאף יש מצווה ייחודית באכילתן), אך יש להיזהר בקדושת הפירות. הקדושה באה לידי ביטוי בכך שאין עושים שימוש בלתי מקובל, ואין סוחרים בהם בדרך המקובלת.

ג. **שמיטת כספים ופרוזבול**: מצווה מהתורה להחזיר חוב, אך חוב שהיה אמור להיפרע לפני סוף שנת השמיטה ולא נפרע, נשטט - הלווה (מקבל הכסף) לא צריך להחזיר למלווה (לנותן הכסף) את החוב.

ד. **מצוות הקהל**- במוצאי שנת השמיטה במוצאי חג ראשון של סוכות, מצווה מהתורה להתקהל - אנשים, נשים וטף יתכנסו במקדש לשמוע מפי מלך ישראל קריאה בפרשיות מחומש דברים.

צפו בסרטון הבא הממחיש את משמעות השמיטה- רעיון השמיטה, והתייחסות לפירות שביעית.

<https://www.youtube.com/watch?v=bqIRoo2mN5I>

בנוסף, מצורפות מצגות על הנושא באתר.

אחרי הצפייה בסרטון ענו על השאלות הבאות:

תרגול - מבוא

1. מהם ארבעת המצוות המיוחדות לשנת השמיטה.
2. מהם ארבעת המלאכות חקלאיות שאסורות בשביעית מהתורה?
3. "קדושת פירות שביעית".
- א) מהו המקור מהתורה לדין "קדושה" בפירות שביעית.
- ב) במה באה ה"קדושה" בפירות לידי ביטוי?
4. מהי שמיטת כספים ופרוזבול

קדושת שביעית בפירות – שימוש וסחורה

מסכת שביעית פרק ח משנה ב-ג

לפירות ולירקות הגדלים בארץ ישראל באדמה של יהודי יש מעלה מיוחדת. בשנת שמיטה מעלתם גדלה יותר עוד. מצד אחד **מותר לאכול פירות שביעית** שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (הרמב"ן בפירושו לתורה שם אף סובר שיש מצווה ייחודית לאכול פירות שביעית). ומצד שני, פירות אלו קדושים ב'קדושת שביעית'. קדושה זו באה לידי ביטוי בדינים מיוחדים. במשנה זו נלמד כיצד באה לידי ביטוי "קדושת שביעית" בפירות ובירקות.

ציטוט המשנה

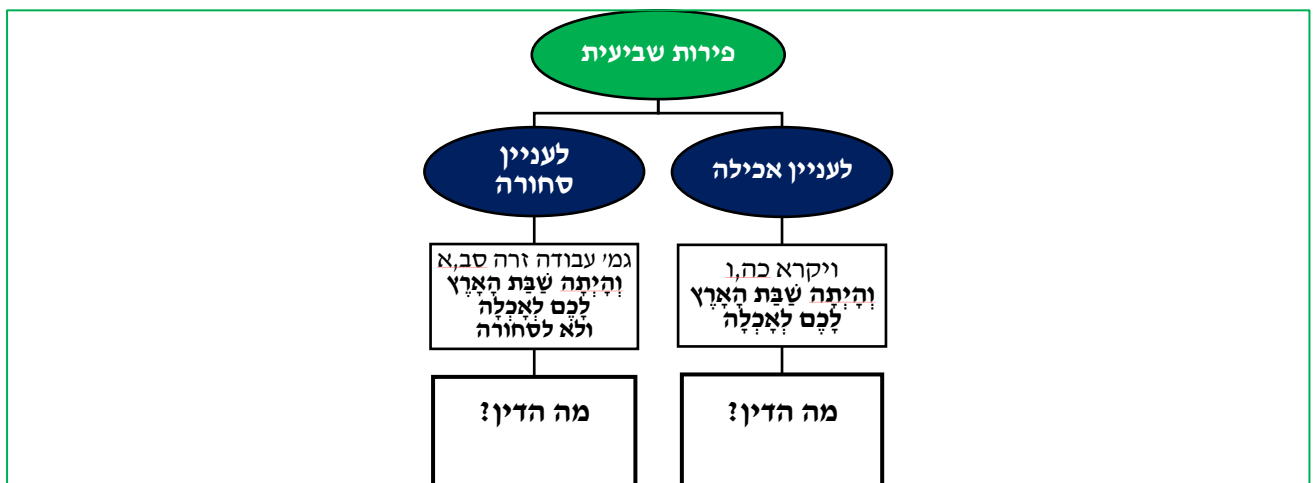
שְׁבִיעִית נִתְּנָה לְאֲכִילָה לְשִׁתְיָה וְלִסְיָכָה,
לְאֲכֹל דָּבָר שֶׁדָּרְכּוֹ לְאֲכֹל,
וְלִסּוּף דָּבָר שֶׁדָּרְכּוֹ לְסוּף... (מעבר למשנה אחרת)

אין מוכרין פירות שביעית,
לא במדה, ולא במשקל, ולא במנין;
ולא תאנים במנין, ולא ירק במשקל.

משימה טרום לימוד –

תלמיד יקר לפני לימוד המשנה השלם את המשימות הבאות:

- בעניין פירות שביעית נצטוונו בתורה: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו) ודרשו חז"ל: "לאכלה ולא לסחורה".
(א) הסברו את דרשת חז"ל בלשונכם.
(ב) השלימו את התרשים שלפניכם

2. עכשו ניגש ללימוד המשנה:

- קראו את המשנה וסמנו בקו מילות פועל מרכזיות.
- זהו במשנה שתי הוראות שונות. מהן ההוראות? ומה ההבדל בניהן?
- סכמו מהם שני הנושאים בהם עוסקת המשנה.

מושגי תוכן / ביאורי מילים -

3. הסבירו בקצרה את המושגים והמילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- (א) שביעית- _____
- (ב) סיכה - _____
- (ג) דבר שדרכו לאכול - _____
- (ד) דבר שדרכו לסוך - _____
- (ה) מידה - _____
- (ו) מנין - _____

משימת מבנה -

שימו לב שאנחנו לומדים שתי משניות נפרדות.

4. העתיקו את לשון המשנה בטבלת כאמד"ט שלפניכם.

טעם	דין	מקרה	
			משנה ב אכילת פירות שביעית
			משנה ג סחורה בפירות שביעית

פרשנות והיסק -

5. שנינו במשנה: "שביעית נתנה לאכילה לשתייה ולסיכה".

(א) הסבר בלשונך מהם השימושים המותרים בפירות שביעית.

(ב) מה המקור לדין זה מהתורה?

6. שנינו במשנה: "לאכול דבר שדרכו לאכול, ולסוך דבר שדרכו לסוך...".

(א) באיזה אופן מותר לאכול או לסוך בפירות שביעית עפ"י המשנה?

(ב) באילו אופנים של אכילה או סיכה אסורים בפירות שביעית לפי המשנה?

(ג) יוסי רוצה לאכול אבטיח. באיזה אופן מותר ליוסי לאכול את האבטיח ובאיזה אופן אסור.

הוסיפו עוד דוגמאות לכלל זה.

7. עכשיו נלמד את משנה ג'.

שנינו במשנה: "אין מוכרין פרות שביעית, לא במדה, ולא במשקל, ולא במנין;

(א) מה אסור לעשות בפירות שביעית ומה הטעם לכך?

(ב) "ולא תאגים במנין, ולא ירק במשקל". מה מחדשת המשנה בהוספה זו?

8. עיינו בפירוש קהתי למשנה וענו על השאלות.

פירוש קהתי למשנה: מסכת שביעית פרק ח, משנה ב
א. אין מוכרין פירות שביעית- אף בכגון שמוטר למכור (כגון מי שליקט פירות לאכילתו והותר),
ב. לא במידה, ולא במשקל, ולא במנין- אלא באומדן כדי שימכרו בזול, ושיהא היכר לדבר שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית

- א) באילו דרכים מותר לסחור בפירות שביעית לפי פירוש קהתי?
ב) הסברו עפ"י פירוש קהתי מדוע אין מוכרים פירות שיש בהם קדושת שביעית אפילו בדרכים המקובלות. (שתי סיבות).

9. משימת סיכום
סכמו בטבלה מהם הדברים המותרים והאסורים בפירות שביעית. מה המקור לכל עניין.

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

שביעית פרק ח משנה ב-ג

1. "שביעית ניתנה לאכילה..." (שביעית פרק ח משנה ב)
א) מהי "שביעית".
ב) מהו הכלל בעניין הדרך שבה מותר לאכול פירות שביעית?
2. "אין מוכרין פירות שביעית – לא במידה, ולא במשקל ולא במנין..." (שם)
א) אסור לסחור בפירות שביעית מהתורה. כתוב את הלימוד לאיסור זה.
ב) אם אסור למכור במידה, במשקל ובמנין, כיצד קובעים את הכמות שקנה הקונה?
ג) הרב פנחס קהתי בפירושו למשנה כתב שני טעמים מדוע אסור למכור במידה, במשקל ובמנין.
כתוב טעם אחד.

שמיטת כספים – הלוואה ומעשה בית דין

מסכת שביעית פרק י משניות א-ב

בשנת השמיטה אנו מצווים על שביתה מעבודת האדמה, ובנוסף מצווים גם על שמיטת כספים. מצווה מהתורה להחזיר חוב, אך חוב שהיה אמור להיפרע לפני סוף שנת השמיטה ולא נפרע, נשמט - הלווה (מקבל הכסף) לא צריך להחזיר למלווה (לנותן הכסף) את החוב. מאידך, התורה מזהירה את המלווה שלא יימנע מלהלוות לפני השמיטה למי שנצרך, בשל החשש שהלווה לא ישיב לו את החוב עד סוף השנה השביעית.

משימה טרום לימוד –

1. צפו בסרטון מצורף והשיבו על השאלות

מצורף הקישור:

<https://www.youtube.com/watch?v=UXNFj4eTdAU>

- א) מה לדעתם מטרת מצוות שמיטת כספים? מה רצתה התורה להשיג בכך?
- ב) איזו בעיה עלולה להיווצר ממצווה זאת?
- ג) האם לדעתכם ניתן היה לקיים את המצווה בימינו? (האם העם מסוגל לכך?)

לאחר צפייה בסרטון נלמד את המצווה בתורה שבכתב.

2. נצטוונו בתורה בשני מקומות בעניין שמיטת כספים.

חומש דברים פרק טו, ט-י

הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעֵל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא: נָתַן וְתִתֵּן לוֹ וְלֹא יָרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶנּוּ לוֹ כִּי בְּגִלְלֵי הַדָּבָר תִּזְהַר בְּבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ:

חומש דברים פרק טו, ב

וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹטָה כָּל בַּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ

למדו את הפסוקים והשיבו לשאלות המצורפות

- א) מהי 'מצוות העשה' הכתובה בפרק טו פסוק ב'? באר את המצווה בלשונך.
- ב) מהי 'מצוות לא תעשה' הכתובה בפרק טו פסוק ב'? באר אותה בלשונך.
- ג) בפסוקים טו-י יש אזהרה והבטחה.
- ד) מה מזהירה התורה בפסוקים אילו ומה ההבטחה?
- ה) מדוע התורה מזהירה כל כך בשמירת מצוות שמיטת כספים?

ציטוט המשנה

שְׂבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמְּלָנָה בְּשֶׁטֶר וְשֵׁלָא בְּשֶׁטֶר.
הַקֶּפֶת הַחֲנוּת, אֵינָה מְשַׁמֶּטֶת.
וְאִם עָשְׂאָה מְלָנָה - הָרִי זֶה מְשַׁמֵּט.
שְׂכָר שְׂכִיר, אֵינֹו מְשַׁמֵּט.
וְאִם עָשְׂאוּ מְלָנָה - הָרִי זֶה מְשַׁמֵּט ...
וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין - אֵין מְשַׁמֵּטִין.
הַמְּלָנָה עַל הַמְּשֻׁכּוֹן, וְהַמוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין –
אֵינֹן מְשַׁמֵּטִין

3. עכשיו ניגש ללימוד המשנה:

(א) קראו את המשנה בקול.

(ב) במשנה יש 'מילת פועל' שחוזרת על עצמה מס' פעמים. מהי? _____

(ג) מהי הנושא המרכזי (השאלה המרכזית) שעוסקת בו המשנה?

אפשרות נוספת לפתיחה בלימוד המשנה (למתקדמים)

נסחו לפחות שלוש שאלות שמתעוררות לכם בהבנת המשנה.

(א) _____
(ב) _____
(ג) _____

מושגי תוכן-

4. הסבירו בקצרה את המושגים הבאים: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- (א) מלווה / לווה- _____
- (ב) מלווה בשטר- _____
- (ג) מלווה בעל פה - _____
- (ד) הקפת החנות - _____
- (ה) שכר שכיר - _____
- (ו) מעשה בית דין - _____
- (ז) משכון - _____
- (ח) מוסר שטרותיו לבית דין - _____

אוצר מילים -

5. הסבירו בקצרה את המילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

(א) משמטת- _____

משימת מבנה -

השלימו בטבלה מקרה ודין בלשון המשנה

מס'	מקרה	דין
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

פרשנות והיסק -

6. שנינו במשנה: "שביעית שביעית משמטת את המלֶה בְּשֶׁטֶר וְשֵׁלָא בְּשֶׁטֶר..."
(א) הסבר בלשונך את המילים שמודגשות בקו.
(ב) אילו חובות שביעית אינה משמטת במשנה?
(ג) מה הטעם ששביעית אינה משמטת במקרים אילו? העזרו במבוא למשנה בספר 'במעגלי המשנה'
7. שנינו במשנה: " וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין - אִין מְשַׁמְטִין ... וְהַמוֹסֵר שְׁטֵרוֹתָיו לְבֵית דִּין - אִין מְשַׁמְטִין"
(א) הסבר את המקרים המודגשים בקו.
(ב) לשני המקרים הללו טעם משותף, מדוע שביעית אינה משמטת.
מהו הטעם המשותף לשני מקרים אילו?
8. משימת סיכום
נסחו כלל איזה חוב / באיזה מצב שביעית אינה משמטת.

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

שביעית פרק י משנה א-ב

1. "שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר..."
(א) באר את המילה "משמטת".
(ב) בעניין שמיטת כספים יש בתורה מצוות עשה ומצוות לא תעשה. מהם שתי המצוות.
(ג) ממתי שנת שמיטה משמטת את החובות לפי דברי הרמב"ם?
2. "שכר שכיר אינו משמט, ואם עשאו מלוה - הרי זה משמט... וכל מעשה בית דין אינו משמטין..."
(א) באר את המילים המסומנות בקו.
(ב) מדוע במקרה השני שביעית אינה משמטת את חובו?
(ג) כתוב עוד שני מצבים נוספים שמובאים במשנה ששביעית אינה משמטת חוב.

פרוזבול - התקנה

מסכת שביעית פרק י משנה ג

בשלהי, תקופת בית שני נמנעו אנשים מלהלוות זה לזה. הלל הזקן שהיה נשיא הסנהדרין תיקן את תקנת 'פרוזבול'. "הלל תקן פרוזבול מפני תיקון העולם" (משנה גיטין ד, ג). העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר את היכולת לגבות את חובותיו לבית הדין.

ציטוט המשנה

פרוזבול, אינו משמט.
זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן,
כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה
ועוברין על מה שקתוב בתורה (דברים טו, ט-י)
"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו',
התקין הלל לפרוזבול

משימה טרום לימוד –

1. במשנה מובא פסוק מהתורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל..."
(א) הסבירו את האזהרה שמזהירה התורה בפסוק זה.
(ב) מה הכוונה במילה המסומנת בקו.
2. במשנה מובא שם תנא. מיהו התנא? באיזו תקופה הוא חי? ומה תקן?
3. התורה מצווה אותנו: "**שמט** כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו ...".
(א) הסבירו את הפסוק בלשונכם.
(ב) איזה קושי או שאלה מתעוררת לך על התקנה שתקן הלל בהקשר לפסוק זה? [עיינו במצגת]

מושגי תוכן וביאורי מילים-

4. הסבירו בקצרה את המושגים הבאים: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)
(א) פרוזבול-
(ב) נמנעו-
(ג) עוברין על -

אוצר מילים -

5. הסבירו בקצרה את המילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)
(א) משמטת-
(ב) עשאה מלווה -

משימת מבנה -

6. השלימו בטבלה את לשון המשנה.

מס'	חלקי המשנה	לשון המשנה
1	התקנה	
2	מי תקן את התקנה?	
3	טעם התקנה	

פרשנות והיסק -

7. שנינו במשנה: " פְּרוּזְבוּל, אֵינוֹ מְשֻׁמָּט. זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַתִּקּוּן הַלֵּל הַזֶּה,

(ד) מה ראה הלל בתקופתו? מה התקנה שתקן?

(ה) על בסס הלל את תקנתו?

8. שנינו במשנה: " וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין - אֵין מְשֻׁמָּטִין ... וְהַמוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין - אֵין מְשֻׁמָּטִין"

(ג) הסבר את המקרים המודגשים בקו.

(ד) לשני המקרים הללו טעם משותף, מדוע שביעית אינה משמטת.

מהו הטעם המשותף לשני מקרים אילו?

9. כתב רבינו עובדיה מברטנורא, וז"ל: "השמטת כספים בזמן הזה דרבנן... ומשום הכי היה לֵח ביד הלל

לתקן פרוזבול להפקיע דין השמיטה הואיל ואין שמיטת כספים בזמן הזה אלא מדברי סופרים".

(א) מה הקושיה שמעלה רבינו עובדיה מברטנורא בדבריו?

(ב) כיצד הוא מיישב באותה?

10. הרב משה אביגדור עמיאל מסביר מדוע אין לראות בתקנת הפרוזבול של הלל "תיקוני דת".

כתבו והציגו בכיתה את הטענות שמובאות בפסקה של הרב משה עמיאל. מה למדת מכך?

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

שביעית פרק י משנה ג

"פרוזבול אינו משמט"

1. 'פרוזבול' היא מילה ביוונית. מה פירושה. וכיצד חז"ל דרשו את המילה פרוזבול.

2. מי תיקן פרוזבול ומדוע?

3. הסבר בלשונך מהו פרוזבול? ומדוע אינו משמט חוב?

4. הרב עובדיה מברטנורא, עסק בשאלה מכוח איזו סמכות יכול היה הלל לבטל מצווה מהתורה. כתוב את הסברו.

5. הרב משה אביגדור עמיאל כותב: "רגילים הם 'מתקני הדת' להראות על תיקונים בדת שנהגו

הראשונים לעשות, כמו תיקון פרוזבול, היתר עיסקא וכדומה. אבל לא דעת ולא תבונה להם להבין..."

(א) למי הכוונה מתקני הדת ומה טענתם.

(ב) כיצד דוחה הרב משה אביגדור עמיאל את טענתם? ואיך הוא מוכיח זאת מפרוזבול?

פרוזבול – נוסח השטר

מסכת שביעית פרק י משנה ד

זוכרים!

פרוזבול הוא מסמך – שטר כתוב וחתום על ידי המלווה בו הוא מעניק אישור לבית הדין לגבות את חובותיו. על שטר זה יש להחתים את הדיינים או העדים.

משימה טרום לימוד –

1. לפניכם שני נוסחי שטר פרוזבול שונים.

ערכו השוואה בין שני נוסחי השטר, מצאו שני הבדלים משמעותיים.

נוסח שטר ב'

נוסח שטר א'

הבדל א': _____

הבדל ב': _____

2. עיינו במשנה והשיבו

ציטוט המשנה

זהו גופו של פרוזבול:
"מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני
הדיינים שבמקום פלוני,
שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה".
והדיינים חותמין למטה, או העדים.

א) זהו עפ"י המשנה מהם המרכיבים של שטר הפרוזבול. וכתבו אותם.

ב) מי מוסר למי את השטר?

ג) מה הוא מוסר? ומדוע?

מושגי תוכן וביאורי מילים-

3. הסבירו בקצרה את המושגים והמילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- (א) זהו גופו- _____
(ב) פלוני ופלוני- _____
(ג) דיינים - _____
(ד) בית דין חשוב- _____

משימת מבנה -

4. השלימו בטבלה את לשון המשנה.

לשון המשנה	חלקי המשנה
	פתיחה
	חלק א'
	חלק ב'

פרשנות והיסק -

5. שנינו במשנה: "זהו גופו של פרוזבול: מוסר אני לךם איש פלוני ופלוני ... חותמין למטה ...".

- (א) הסבירו בלשונכם מהו: 'גופו של פרוזבול'.
(ב) למי הכוונה במשנה 'פלוני ופלוני' ומה הוא מוסר להם?
(ג) מי חותם בתחתית שטר הפרוזבול? (שתי אפשרויות) ובאיזה פרוזבול מדובר?
(ד) בידי מי נשאר הפרוזבול?

6. שנינו במשנה: "מוסר אני לךם איש פלוני ופלוני הדינים שבמקום פלוני..."

השולחן ערוך והרמ"א נחלקו בפני איזה בית דין כותבים פרוזבול.

- (א) כתבו בפני איזה בית דין כותבים פרוזבול לדעת השולחן ערוך.
(ב) כתבו בפני איזה בית דין כותבים פרוזבול לדעת הרמ"א.
(ג) כתבו כיצד נוהגים כיום.

פרוזבול

מילה ביוונית שפירושה

תעודת תביעה לבית דין לגבות את החוב.

הפרוזבול הוא שטר כתוב וחתום ע"י המלווה בו הוא מעניק אישור לבית הדין לגבות את חובותיו.

חז"ל דרשו את המילה 'פרוזבול':

'פרוס בולי בוטי'. שפירושו:

'פרוס' – תקנה

'בולי' – עשירים

'בוטי' – עניים

העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר את היכולת לגבות את חובותיו לידי בית הדין. בית הדין לא מצווה לשמט חוב.

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

שביעית פרק י משנה ד

"זהו גופו של פרוזבול"

- מהו גופו של פרוזבול?
- נחלקו הפסוקים בפני איזה בית דין כותבים פרוזבול. כתוב את דעת השולחן ערוך ודעת הרמ"א.

המחזיר חוב שנשמט

מסכת שביעית פרק י משניות ח-ט

- כפי שראינו במשניות קודמות, כשהמלווה לא עושה פרוזבול, החוב נשמט בערב ראש השנה של השנה השמינית. במשנה שלפנינו נלמד מה הדין במקרה שהלווה בכל זאת רוצה להחזיר את החוב.
- א. כיצד על המלווה לנהוג? האם הוא רשאי לקבל את כספו בחזרה?
ב. האם התנהלות כזו של הלווה היא כן נכונה וראויה?

ציטוט המשנה

המחזיר חוב בשביעית - יאמר לו: "מִשְׁמַט אָנִי".
אמר לו אף על פי כן, וקבל ממנו,
שנאמר (דברים טו): "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָה" ...
המחזיר חוב בשביעית,
רוח חכמים נוחה ממנו.

משימה טרום לימוד -

- במשנה שלפנינו יש דו שיח בין שני אנשים.
(א) זהו מיהם שני האנשים.
(ב) סמנו במשנה מה אומר כל אחד.
עיינו במשנה והשיבו
- זהו במשנה שני חלקים. עפ"י מה קבעתם את החלקים?
(א) זהו במשנה שני חלקים. עפ"י מה קבעתם את החלקים?
(ב) מה הנושא של כל חלק?
במשנה מובא פסוק מהתורה. מה המקור של הפסוק בתורה? הסבירו את הפסוק בלשונכם.

מושגי תוכן וביאורי מילים -

4. הסבירו בקצרה את המושגים והמילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- (א) המחזיר חוב בשביעית - _____
(ב) אף על פי כן - _____
(ג) רוח חכמים נוחה הימנו - _____

משימת מבנה -

5. במשנה שני חלקים - מקרה ותוצאה. העתיקו בטבלה את שני החלקים.

לשון המשנה	חלקי המשנה
	המקרה
	התוצאה

6. במשנה שלפנינו יש דו שיח בין שני אנשים: מלווה - נותן הכסף / לווה - מקבל הכסף.

הַמַּחְזִיר חוֹב בְּשִׁבְעֵיתָ, יֹאמֶר לוֹ: מִשְׁמַט אָנִי.

אָמַר לוֹ: אָף עַל פִּי כֵן -

יִקְבַּל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו, ב) "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמֵטָה"

(א) צבע בצהוב את דברי המלווה, ובירוק את דברי הלווה.

(ב) "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו "משמט אני" – מי אמר למי?

(ג) אמר לו: "אף על פי כן" – מי אמר למי? הסבר את המשפט.

(ד) אמר לו: "אף על פי כן" – יקבל ממנו", מי יקבל ממני? ומה יקבל?

11. שנינו בסיפא של המשנה: "המחזיר חוב בשביעית, רוח חכמים נוחה הימנו".

הסבר בלשונך מהו יחס חכמים למחזיר חוב בשביעית ומדוע.

12. שאלות פרשנות - הראי"ה קוק

התכלית העיקרית של **שמיטת החוב** בשביעית, היא מפני: "**כי קרא שמיטה לה**" (דברים טו, ב). להסיר את העול היותר כבד שמתקבץ לרגלי שליטת העשירים על העניים, מפני שהוצרכו להם איזו פעם להלוואה... ההשמטה של השביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את הרגש היושר והצדק מנגוע ברכוש רעהו. על כן די לו ליסוד תכלית השביעית בדיבור: "**משמט אני**" שבזה יסור הסבל ועול העבדות מלווה [=מהלווה] למלווה. אמנם מקום הניחה התורה לרגש היושר הטהור שילך על פי דרכו, כי בעל נפש טהורה כאשר יאתה [ראוי, נאה, מתאים] לאיש הישראלי המודרך על פי חוקי ה', לא יאבה להיות נהנה מיגיע רעהו. על כן באמרו: "אף על פי כן", יקבל ממנו.

(א) מה התכלית – המטרה, של **השמטת החוב** ע"י המלווה?

(ב) מה תפקיד האמירה של המלווה "**משמט אני**"?

(ג) כותב הרב: "**ההשמטה של השביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את הרגש היושר**

והצדק מנגוע ברכוש רעהו".

הסבירו בלשונכם מה היא השמירה המדוברת.

(ד) מה תפקיד האמירה של המלווה "**משמט אני**"?

(ה) כשהלווה אומר: "**אף על פי כן**", מה הוא מבטא בכך?

13. סיכום (הצעה נוספת)

כשהמלווה לא עשה פרוזבול ולא תבע החוב, החוב נשמט בערב ראש השנה של השנה השמינית. עם זאת לווה המעוניין להחזיר בכל זאת את החוב ומפציר במלווה לקבל – רוח חכמים נוחה ממעשהו, מאחר שבכך הוא מבטא שאיננו רוצה ליהנות מכספם של אחרים, אם יש ביכולתו להשיב להם את ההלוואה. אז לאחר לימוד המשנה ומקורות הרחבה – סכמו:

- א) כיצד על המלווה לנהוג? האם הוא רשאי לקבל בחזרה את כספו?
- ב) האם התנהלות כזו של הלווה היא אכן נכונה וראויה?

14. ערכים ורלוונטיות

מה למדנו ממשנה זאת?

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

שביעית פרק י משנה ח-ט

שנינו במשנה: "המחזיר חוב בשביעית".

המשנה עוסקת במקרה שהמלווה לא עשה פרוזבול ולא תבע את החוב והלווה מעוניין להחזיר את החוב.

1. כיצד על המלווה לנהוג?
2. האם התנהלות הלווה נכונה וראויה?
3. "אמר לו: **"אף על פי כן"** ... שנאמר: "וזה דבר השמיטה".
א) מה המקרה והדין.
- ב) הסבר את הלימוד מהפסוק: "וזה דבר השמיטה" לדין זה.
4. הראי"ה קוק נימק דין זה בטענה: "**ההשמטה של השביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את הרגש היושר והצדק מנגוע ברכוש רעהו...**"
הסבר את דברי הראי"ה קוק.

נושא י' מצוות הקהל

תלמידים יקרים!

לאחר שלמדנו על מצוות שמטיה ותקנת הפרזבול, נעסוק במצוות 'הקהל'.
מה הקשר של מצוות 'הקהל' למצוות השמיטה?

במוצאי שנת השמיטה במוצאי החג הראשון של סוכות, מצווה אותנו התורה שכל ישראל – האנשים הנשים, הטף והגרים – יתכנסו במקדש לשמוע קריאה בתורה.

מצוות הקהל בתורה שבכתב

דברים לא, י-יב

"מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג
הַסֻּכּוֹת בְּבֹא כָל יִשְׂרָאֵל ... הַקֹּהֵל אֶת הָעָם
הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂים וְהַטַּף וְגֵרָךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךְ
לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ..."

חכמים קבעו שהמלך עומד בראש, ועליו לקרוא פרשיות מחומש דברים. המטרה הייתה לחזק את העם עם סיום מעגל שבע השנים ושנת השמיטה, לקראת שבע שנים חדשות. אופיו של המעמד הוא חידוש ושיחזור של מעמד הר סיני: נוכחות של כל העם וקריאה בתורה בהמון. המלך העומד בראש העם מחייב את עצמו בשמירת התורה, וכך מוביל את העם בהתחייבות לשמירת התצורה והמצוות.

תרגול - מבוא

1. השלימו את הטבלה שלפניכם

מטרת ואופי המצווה	זמן המצווה	המצווה בתורה	המקור של המצווה בתורה

מצוות הקהל

מסכת סוטה פרק ז משנה ח

לאחר שלמדנו את מצוות השמיטה בתורה שבכתב נלמד את פרטי המצווה בתורה שבעל פה – במשנה.

ציטוט המשנה	
<p>פְּרִשְׁת הַמֶּלֶךְ בַּיּוֹם (היא נקראת): מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חַג, בְּשִׁמְיָנִי בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בֵּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא, י): "מִקֶּחַ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמַעַד וְגו'.</p>	קטע א' _____
<p>חֲזוֹן הַכִּנְסֵת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָה לְרֵאשׁ הַכִּנְסֵת, וְרֵאשׁ הַכִּנְסֵת נוֹתְנָה לְסֹגֵן, וְהַסֹּגֵן נוֹתְנָה לְכַהֵן גָּדוֹל, וְכַהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָה לְמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמִקְבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב.</p>	קטע ב' _____
<p>אֲגִרִיפֶס הַמֶּלֶךְ עֹמֵד וְקֹבֵל וְקוֹרֵא עוֹמֵד, וְשֹׁבְחוֹהוּ חֲכָמִים. וְכִשְׁהִגִּיעַ לִ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי" (דברים יז, טו) - זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. אָמְרוּ לוֹ: "אֵל תִּתְּנָרָא, אֲגִרִיפֶס, אֲחִינוּ אֶתְּהָ, אֲחִינוּ אֶתְּהָ, אֲחִינוּ אֶתְּהָ".</p>	קטע ג' _____
<p>וְקוֹרֵא הַמֶּלֶךְ מִתְחַלֵּת "אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וְיִשְׁמַע, וְהָיָה אִם שְׁמַע", "עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר", "כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר", וּפְרִשְׁת הַמֶּלֶךְ, וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, עַד שֶׁגֹּמַר כָּל הַפְּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכַּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתוֹן - הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתוֹן, אֶלְא שְׁנוֹתוֹן שֶׁל רְגְלִים תַּחַת מַחִילַת הָעוֹן.</p>	קטע ד' _____

משימה טרום לימוד –

2. קראו את המשנה וכתבו מה נושא של כל קטע.

מושגי תוכן / ביאורי מילים-

3. הסבירו בקצרה את המושגים והמילים הבאות: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- ט) הקהל- _____
- י) פרשת המלך - _____
- יא) מוצאי יום טוב ראשון של חג - _____
- יב) בימה של עץ - _____
- יג) חזון הכנסת / ראש הכנסת / סגן - _____
- יד) ברכות שכהן גדול מברך אותן - _____
- טו) נותן של רגלים תחת מחילת עוון - _____

משימת מבנה -

4. במשנה שלושה חלקים מרכזיים. השלימו את הטבלה שלפניכם!

החלק	מהיכן עד היכן?	רכיבי החלק
רישא	"פרשת המלך ... במועד וגו'"	
מציעתא	"חזן הכנסת ... אחינו אתה"	
סיפא	"וקורא מתחילת ... מחילת עוון"	

מחסן תשובות: תיאור המעמד / שאלה ותשובה / הפרשיות והברכות שקורא המלך / הדגמה

פרשנות והיסק -

5. המשנה מתארת את מעמד הקהל ומתחילה בשאלה: "פְּרֹשֶׁת הַמֶּלֶךְ פִּיצַד? ..."

ו) הסבר בלשונך את שאלת המשנה.

ז) מהם השלם בטבלה את הפרטים הבאים הנלמדים מהמשנה.

זמן	מקום	המשתתפים	תיאור ההכנות	הפרשה הנקראת

6. בתוך תיאור מצוות הקהל המשנה מוסיפה לתאר את המעמד בתקופת אגריפס המלך.

שנינו במשנה: "אֲגָרִיפָס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקָבַל וְקָרָא עוֹמֵד ...".

ה) מי הוא אגריפס המזכר במשנה? (תקופה, יחוס) מה מספרת המשנה על אגריפס?

ו) מה מוסיפה המשנה בסיפור על אגריפס המלך?

7. שנינו במשנה: "וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב".

א) תארו את שלבי העברת ספר התורה למלך?

ב) באיזה מצב המלך קורא בספר התורה? מי עשה אחרת?

ג) מה הפרשיות שקורא המלך מתוך ספר התורה?

ד) בנוסף לקריאה בתורה המלך מברך את עם ישראל. מהי הברכה? והיכן אומר אותה?

8. עיינו בדברי הרמב"ם וענו על השאלות.

א. מצוות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל, ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצוות, ומחזקות ידיהם בדת האמת.

א) מהי מצוות הקהל?

ב) מה מטרת הקריאה של הפרשות הללו בהקהל עפ"י הרמב"ם?

ג. אימתי היו קורין? במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות, שהוא תחילת ימי חולו של מועד של שנה שמינית. והמלך הוא שיקרא באזניהם.

ג) מתי מקיימים את מצוות הקהל, ומי קורא בספר התורה?

ד. כיצד הוא קורא? תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם, ומביאין בימה גדולה ושל עץ היתה, ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו. וחזן הכנסת נוטל ספר תורה, ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, וסגן לכהן גדול, וכהן גדול למלך, כדי להדרו ברוב בני אדם, והמלך מקבלו כשהוא עומד, ואם רצה ישב.

ד) מדוע לפי הרמב"ם המלך יושב וקורא מעל הבימה? איך לדעתכם היה המעמד ללא אמצעי הגברה כפי שיש לנו היום?

ה) מה לדעתכם המשמעות לכך שדווקא המלך הוא זה שקורא בתורה ועומד בראש מעמד? הרי בקריאה בתורה מתאים היה יותר שהכהן הגדול יקרא, או ראש הסנהדרין.

וגרים שאינן מכירין, חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם, לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע מכווין לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל.

ו) "וגרים שאינם מכירין" - מה אינם מכירים? ומה עליהם לעשות בשל כך?

ז) מדוע לדעתכם יש התייחסות מיוחדת לגרים?

ח) "אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה..." באיזה חג אנו אומרים משפט דומה?

מדוע גם החכמים הגדולים חייבים לשמוע את הקריאה בתורה?

ט) מה מטרת מצוות הקהל עפ"י הרמב"ם?

י) מהו מעמד "זכר להקהל" בימינו? ומדוע מקיימים אותו?

9. משימת סיכום (חזרה נוספת)

- א) מה המצווה בתורה? מה מעשה המצווה?
ב) מתי זמן מצוות הקהל? והיכן?
ג) מי מצווה במצווה? [אנשים, נשים, טף, גר, חכמים גדולים]
ד) מהי מטרת מצוות הקהל? מה אופיו של מעמד הקהל?
ה) ערכו השווה בטבלה בין מעמד הר סיני למעמד הקהל.
התייחסו ל – מקום, משתתפים, המעמד, המשמעות

מעמד הר סיני	מעמד הקהל

תרגול מיטבי [דגמת שאלת בגרות]

סוטה פרק ז משנה ח

מצוות הקהל

במוצאי שנת השמיטה במוצאי החג הראשון של סוכות, מצווה התורה שכל ישראל – האנשים הנשים, הטף והגרים – יתכנסו במקדש לשמוע קריאה בתורה.

1. כיצד נקראת פרשה זו בלשון המשנה ומי קורא אותה?
2. מה המטרה בקריאת פרשה בסיום שנת השמיטה?
3. תאר את ההכנות והמעמד לפי המבואר במשנה.
4. הרמב"ם מוסיף פרטים נוספים הקשורים לקיום מצוות הקהל.
כתוב עוד שני פרטים שהוסיף הרמב"ם על המבואר במשנה.